

Jelölési adatlap
a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére
történő felvételhez
Fedőlap

A. Az örökség-elem neve

Magyarországi dudahagyomány

B. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) megnevezése

- a. Adatközlők és az adatközlőktől tanult dudások, a modern dudások első generációi
- b. Művészeti iskolákban/népzenei iskolákban dudát oktatók, tanuló diákok és végzett dudások
- c. Népzenei táborokban dudát tanuló, vagy annak zenéjére táncoló csoportok
- d. Táncegyüttesek, dudát használó népzenei együttesek
- e. Dudát készítő népi iparművészek

C. A jelölt örökség-elem rövid szöveges leírása

A tradicionális társadalom (zömmel a pásztorok) által a duda mint hangszer Magyarországon az 1970-es évekig elemeiben többnyire megőrződött. Ekkortól a hagyományos hangszeres kultúra iránt érdeklődő városi fiatalok által, több elemében a hagyományos formában, az utolsó hagyományos dudás örökséget képviselők tudásának alapján a jelen társadalom struktúráihoz igazodva öröklődik át e hangszer köré köthető számos elem (zene, készítés, díszítés stb.).

Napjainkban a duda több közösség által is ismert, továbbított és használt hangszer. A hangszer használói elsősorban a dudások, a hangszeren zenélők közössége. Ezek a csoportok elsősorban kiemelkedő „első generációs” dudások köré kiépült közösségek és intézmény(rendszer)ek. Ilyen intézmények elsősorban a hangszeres együttesek (Muzsikás, Téka, Egyszólam, Dűvő, Gajdos, Vizin, Zengő, Kolo stb.) népzenei iskolák, népzenei táborok, táncházak, hagyományőrző baráti közösségek.

A hangszer használata ezért is elsősorban a tradicionális alkalmakra és az ezeket felelevenítő revival eseményekre terjed ki. Ezek közül kiemelkedő jelentőségűek a táncalkalmak, melyeknél a zenészeken kívül a táncos közönség is a dudazene felhasználói közé sorolható. A Táncházmozgalom indulásakor a „dunántúli táncrend” lassú dudálás-ugrós, lassú csárdás-friss csárdás, elsősorban dudazenére történt. A palóc- és az alföldi táncok egyik legfontosabb tánc kísérete a duda, valamint a hangszer a közelmúltban megjelent a moldvai táncházakban is. A nemzetiségek közül a szerbek, horvátok néptáncai elsősorban dudára mentek, így a pécsi, budapesti délszláv táncházakban is szól a duda (Vizin, Vujicsics, Kolo). A táncos alkalmak kivételével fontosak az évkör ünnepei, melyek közül a duda szempontjából a karácsony, a farsang és a Szent-Iván nap kiemelendő. A modernebb közösségi formák, mint a fesztiválok, népzenei-néptáncos táborok, találkozók, folklór-rendezvények is gyakran valamely hagyományos ünnephez kötődnek. A dudás közösség fontos elemei a civil kezdeményezések, egyesületek, melyek leginkább a közös zenélés, hangszerfejlesztés céljából jönnek létre és leglátványosabb elemei a dudazenekari megjelenések, azonban emögött mindig több elem található, mint az előadó-művészeti tevékenység.

D. A jelölést beküldő neve

Óbudai Népzenei Iskola, Szerényi Béla, megbízott igazgató, zenetanár

Szabó Zoltán néprajzkutató, a Hagyományok Háza osztályvezetője, az Óbudai Népzeneiskola dudatanára

E. A jelölés dátuma

2016

Jelölés

1. Az örökség-elem azonosítása

1.a Az örökség-elem neve

Magyarországi dudahagyomány

1.b Az örökség-elem egyéb elnevezése(i)

Duda, kutyaduda, tömlősíp, gajde, dude, dudy, gajdy

1.c Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) azonosítása

A magyar, magyarországi dudahagyomány tradicionális képviselői elsősorban azok a pásztorok voltak, akik e hangszernek a játékmódját, készítését, díszítését, karbantartását és a köré csoportosuló hiedelemrendszert felmenőiktől és szintén e hangszert ismerő pásztortársaiktól tanulták. A jelenlegi magyar dudahagyomány is ezen töről fakad. Részben ez köszönhető a 20. század népzene-kutatási eredményeinek (hangfelvételek, tudományos és ismeretterjesztő publikációk, múzeumi gyűjtemények), de leginkább azoknak az utolsó zenészeknek, akik ezt a tudást örömmel áthagyományozták az érdeklődő, és a tradicionális tudást tisztelő városi fiataloknak az 1970-es és 1980-as években. A Népművészet Mestere kitüntetését 6 magyarországi dudás kapta meg az 1950-es évektől napjainkig. Közülük három magyar dudás – Pál István, Soós Antal és Jankovics Imre (utóbbi magyar-horvát kettős anyanyelvű), és három horvát dudás Arday József, Bárász György és a még egyetlen élő Gadányi Pál. E kitüntetettek és az ő generációjukból származó, az 1970-es években még zenélő további adatközlő dudások – Kukucska Ernő, Szikora János, Seres Imre – jelentik a kapcsolatot a jelenlegi fiatal dudásnemzedék és a tradicionális dudás-tudás között. Ebben az átadási folyamatban kiemelkedő hely jut a 2015-ben elhunyt Pál Istvánnak, annak a többgenerációs dudás-furulyás ősókkal bírónógrádi pásztornak, aki az 1990-es évektől kezdve fáradságot nem kímélve igyekezett tudását átörökíteni az érdeklődő fiataloknak. Az adatközlőkkel közvetlen kapcsolatot létesítő generációt nevezhetjük a mai dudások, vagy modern dudások első generációjának. E generációból kiemelkedő a munkássága ifj. Csoóri Sándornak, akit a játéktechnika, a hangszerkészítés és a hangszeres oktatás úttörőjének is nevezhetünk, de ugyanúgy sok energiát fektetett e hangszer zenekarba helyezhetőségének (Muzsikás együttes) próbálkozásaiba. Mellette további igen fontos első generációs dudások Juhász Zoltán, Kozák József, Lányi György, Tobak Ferenc, Csikvár Gábor és még sokan mások. A magyar dudakultúra modern keretekbe ágyazása párhuzamosan zajlott a Táncházmozgalom kezdeteivel, így a tánc és a zene egységes felfedezése segítette a dudazene beépülését a revival mozgalom repertoárjába. Ez napjainkig is a dél-dunántúli táncok és dudadallamok kapcsán figyelhető meg leginkább (dudálás-ugrós-lassú-friss csárdás). Ez a mozgalom nemcsak a magyar népzene, de a magyarországi kisebbségek (nemzetiségek) zenéjét is érintette (érthetően azokat, akik e hangszer valamely formáját használták). Így leglátványosabban a magyarországi horvátok valamint a szerbek is hasonló módszerrel kezdték felfedezni saját magyarországi duda típusú hangszereik kultúráját.

Az új dudás-generáció különböző típusú oktatási intézményekben, a tudásátadás szervezett formáiban sajátítja el a dudajáték hagyományát. A művészeti iskolák, felsőfokú intézmények és a népzenei táborok részletes bemutatását lásd a 4. pontban.

A táncházak, táncházba járók, táncosok, táncegyüttesek, dudát használó népzenei együttesek:

A Kárpát-medencei tradicionális kultúrájában a tánc és a zene szorosan összeláncolt párt alkotnak, nagyon ritkán találunk zene (ének) nélküli táncot, amíg leggyakrabban a hangszereken előadott zene elsődleges funkciója a tánc kíséret. A duda kapcsán is ez az összefüggés egyértelmű: a zene, a tánc és az ének szerves egységet alkot. Ennek köszönhetően a korábban

már említett Táncházmozgalmmal való összefüggés kapcsán a duda az 1970-es évektől beépül a táncművészeti és a színházi táncalkalmak repertoárjába.

Magyar Dudazenekar

A dudazenekar 1989 januárjában alakult. Az alapító tagok (ifj. Csoóri Sándor vezetésével) a 70-es évek elején kezdődő népzenei mozgalom szólistái és élvonalbeli zenekarok tagjai voltak. Közülük azóta többen elnyerték a Népművészet Ifjú Mestere címet. Az első tizenhárom zenész már az első évben TV-, rádiófelvételeket készített, minden neves népzenei eseményre meghívót kapott, külföldi fesztiválokon, jótékonysági koncerteken arattak méltó elismeréseket. Létrehozták a Dudaszó Hallatszék Alapítványt, aminek a számláján összegyűlt támogatásokból és a szponzori bevételekből a zenekar tökéletesítette a hangszereket, kiadványokat szerkesztett és adott ki, népszerűsítette kül- és belföldön egyaránt a magyar dudazenét. A zenekar és az egyesület azóta is fontos szerepet tölt be a magyarországi dudások szervezésében, bár az utóbbi évtizedekben több olyan egyesület is alakult, melynek profilja hasonló, a Magyar Dudazenekar megmaradt a legrégebbi és leghíresebb szervezetnek a magyarországi dudások között.

Galga Dudazenekar – Aszód

A csak dudásokból álló zenekar 2002-ben alakult a kiváló muzsikus és zenepedagógus, Rónai Lajos vezetésével Aszódon. Ő a zenekar művészeti vezetője is. A zenekar magyar dudazenét játszik koncersein, változó tagsággal rendszeresen találkoznak Aszódon, ahol együtt zenélnek, dudát javítanak, a dudakészítés és karbantartás fortélyait beszélnek meg.

Aprája dudazenekar - Göd

A gödi Búzaszem Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény népzene oktatási profiljában igen markáns helyet foglal el a duda. Ez köszönhető az iskolát meghatározó vezetőségnek és a dudát oktató kiváló dudásnak és hangszerkészítőnek, Bese Botondnak. Az ő vezetésével alakult meg a gyermekekből álló „Aprája dudazenekar”, melyben elsősorban a dudát tanuló gyermekek zenélnek együtt. E zenekar követendő példát mutat még az idősebb dudásoknak is, ugyanis nemcsak iskolai koncerteken, fellépéseken zenélnek együtt, hanem közösségi alkalmakon, a szülők és más érdeklődők bevonásával is népszerűsítik a hangszert és a dudakultúrát. Az Aprája Dudazenekar igen szép sikert könyvelhetett el a „Fölszállott a páva” című televíziós vetélkedőn 2015-ben, melynek köszönhetően egyre szélesedik e kultúra ismerete.

Dudát készítő népi iparművészek, dudakészítők

A duda jellegzetessége, hogy hagyományosan mindegyik hangszer más méretezéssel, díszítéssel készült, ezért a több hangszer együttes zenélése nagyon nehezen volt megoldható, vagy szinte lehetetlen is volt. Emellett egy dudát készítőnek számos olyan részfeladatot szükséges megoldania, mely technológiában messze áll egymástól. A bőrcserzés a tímármunkának egy ága, a hangszer fa alkatrészeinek az elkészítéséhez, díszítéséhez fafaragási, fémmegmunkálási (ónozás, rézszegecsekkel, lemezekkel való díszítés) a sípkészítéshez fafaragási és hangszertechnikai tudományra volt szükség. Feltehetően e bonyolult munka miatt sem alakult ki hazánkban tradicionális módon a duda manufaktúris készítésének rendszere, leginkább az egyes kezű dudás pástorok készítettek maguknak és tágabb-szűkebb környezetüknek hangszereket. Az 1970-es évekkel a közös tanulás, a közös (táncművészeti és koncert) repertoár kialakításánál azonnal felmerült a modernizálás kényszere. Ezt először a hangszerek hangolhatóságának és egységesítésének feladata jelentette, majd a tradicionális díszítési technikák elsajátítása, majd a különböző területi típusok (nógrádi, felvidéki, alföldi, dél-dunántúli) kidolgozása. Ez a folyamat a kézműves technikákban jártas, hagyománytisztelő de a modernizációra fogékony, egyben jó zenész (aki tudja mi a jó és milyennek kellene lennie egy

hangszernek) mestereket kívánt. Ez a folyamat eredményezte azokat az immár nemzetközileg is jegyzett magyar dudakészítőket (Tobak Ferenc, Istvánfi Balázs, Bese Botond, Horváth Zoltán, Végh Andor, újabban Kurdi Gábor), akik kivétel nélkül kiváló zenészei is a hangszernek. A magyar hagyományos kézművesség és a népi iparművészeti szakma is jegyzi munkáikat, melyeket többen közülük már mint Népi Iparművészek készítenek és szakmai zsűrizésnek vetik alá. Ezzel a dudakészítés nemcsak a zenész társadalom, hanem a magyar kézművesség egy külön kategóriáját is képviseli. Akárcsak a tradicionális keretek között napjainkban is vannak olyan kézművesek, akik nem vállalkoznak a teljes dudák, inkább csak egyes darabjaik, részfolyamataik elkészítésére, így több magyar fafaragó is készít dudafejeket vagy egyéb alkatrészeket. Csak egy példa a dudások és a kézművesek együttműködésére az Orfűi Kézműves Egyesület azon kezdeményezése, melyben a dudakészítésre külön hétvégi alkalmakat szervezett, melyre a fafaragók, a zene iránt érdeklődők és már régebb óta zenélők és hangszerkészítők találkozhattak. Ezeken az alkalmakon a kecske nyúzásától (tömlőre, duda készítése céljából) a sípok és a fa alkatrészek elkészítésén keresztül egészen a hangszer összeállításáig és hangolásáig sor került.

1.d Az örökség-elem földrajzi elhelyezkedése és elterjedtsége

Az aerofon hangszerek nagy családjában a nádsípokból kialakult, légszákkal (börtömlővel) felszerelt hangszereknek, vagyis a dudáknak Eurázsiaiban, különösen a Fekete- és a Földközi-tenger medencéjében és azok szélesebb földrajzi régiójában évezredes múltjuk van.

Az Európában előforduló, tömlővel ellátott dudákat a megszólaltatáshoz használt sípok (szimpla vagy dupla nád), a sípszárak száma, formája, a bordósípok száma alapján különítették el a kutatók. Napjainkban a kutatás ahhoz a megállapításhoz áll közelebb, hogy a Kárpát-medencében található dudatípusok Európában egy önálló típuscsaládot alkotnak, hiszen egyedülálló módon az itt élő népek muzsikálnak duplasípszáras, bordósíppal ellátott hangszereken.

Mivel a dudának a magyar nyelvterületen regionálisan felismerhető elterjedtsége van – kiemelkedően a Felvidéken, a Dunántúlon, az Alföldön, valamint a moldvai magyarság közt található meg használatát, érdekes, hogy Erdélyben szinte teljesen eltűnt a használata, pedig a történeti adatokban bővelkedik ez a vidék is. Egyedül a Erdély déli részére betelepült románok veszik át a duplasípszáras hangszer használatát. Bár a duda-hagyomány legjelentősebb bástyája a Felvidék volt, a mai táncos repertoárt illetően a dél-dunántúli szerepe a legjelentősebb.

1.e Az örökség-elem a szellemi kulturális örökség mely területeit képviseli

a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet is, mint a szellemi kulturális örökség hordozóját,

b) előadóművészetek,

c) társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események,

d) a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok,

e) hagyományos kézművesség;

2. Az örökség-elem leírása

Európában egyedülálló dudatípusok, az azon játszható muzsika is speciális. A 18. század elejéig a vezető hangszer, mivel a főúri gyakorlattól a falvak lakói, katonák, pásztorok legfontosabb hangszere. Mindezek mellett a hadseregek is használták. (Egy magyar verbunkos dudás.) Kitéüntetett hangszere a szokásoknak, mivel a karácsonyi-farsangi ünnepkör legfontosabb

eseményein is dudazenét használtak. A lakodalmakban a 20. század közepéig megtalálható. A hangszer fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Bartók Béla, Kodály Zoltán, Lajtha László, Dincsér Oszkár 1906-1940 között jelentős mennyiségű, fonográfhangereken is rögzített dudazenét gyűjtött össze és dolgozott fel.

A Kárpát-medencében a 21. századig adatolható a hagyományos dudahagyomány, amely a 20. században kizárólag pásztorok kezén maradt fenn. Az UNESCO szellemi kulturális örökség jó gyakorlatok regiszterébe került Táncházmozgalom hatására újjáéledt és virágzó közösségek éltetik napjainkban is.

A Kárpát-medencei dudatípusok

A dudák tipológiáját a dudafejbe illeszkedő, minden esetben elkülönített dallam- és kontrasípból álló kettős sípszárak formája, felépítése, valamint az egyes sípszárakon megszólaltatható jellegzetes zenei hangok (oktávhang, a bolhalyuk, az alaphangnyílás[ok], kvarthangzás) alapján elkülöníthető csoportosításban mutatjuk be.

Az alkatrészek többsége funkciója és formai jegyei alapján minden típusnál hasonló: az itteni dudások egy basszussípszárat használtak, a levegőoszlopot speciálisan tömlőre nyúzott, timsósan kikészített állatbőrbe szorították fúvóka vagy – egyes típusoknál – fújtató segítségével.

A számtalan hasonlóság ellenére etnikai sajátosságok is kimutathatók az egyes típusok között.

1.1. A duda

A dupla sípszáras, kontrasípos, bolhalyukas dudák a magyar dudatípus képviselői. A magyar dudákat formai gazdagságuk, különböző speciális alkatrészeik jól elkülönítik a többi Kárpát-medencei dudatípustól. A hangszer a 19–20. században döntően három területen: a Dunántúlon – Veszprém megyében, a Csallóközben, a Szigetközben –, a palócok lakta vidékeken – főként az egykori Hont, Nógrád, Bars, Heves és Pest megyében –, valamint a Dél-Alföldön maradt meg. Néhány szigetszerű magyar népcsoportnál, például a zoboralji magyarságnál is fellelhető. Erdély déli részén, Hunyad és Maros megyében szintén voltak ilyen bolhalyukas kettőssípszáras hangszerek, aminek döntő bizonyítéka a Bartók gyűjtötte 3315–3338. számú fonográfhangerek.

A bőr formája, kikészítése minden típusnál hasonló, így a dudafejek és az ahhoz csatlakozó sípszárak, a sípszárak végén található toldalékok, a basszussípok formai különbségei, valamint a hangszerek levegőellátásának módja adják az egyes altípusok speciális jegyeit.

1.1.1 A palóc duda

Madarassy László hívja így ezt a dudatípust. Manga tipológiájában egyértelműen úgy foglal állást, hogy ezt a típust joggal nevezhetjük „magyar dudának”.

Az északi területek dudatípusának legszembeötlőbb jegye, hogy a sípszár egy fából faragott kecske- vagy kosfejbe illeszkedik. Ezeket az alkatrészeket a nagy igénybevétel miatt keményfából faragták, és ólmozással, rézveretekkel, karcolt, faragott díszítéssel, tükörbetétekkel egyaránt díszíthették. A kettőssípszár dallamjátszó csövén általában öt+egy hangképző nyílás található. Az alaphang a sípszár oldalán kiképzett hosszanti nyíláson szólal meg. A dallamjátszó cső felső végén a kis átmérőjű (1 mm-es) bolhalyuk minden darabnál megtalálható. Ezt a lyukat az egyes hangok díszítésére, valamint félhanggal történő emelésére használták. A bolhalyuk földrajzi elterjedése is jellemző adat, hiszen a Nógrádból származó hangszerek esetében minden sípszáron találunk bolhalyukat, míg ettől északra egyre kevesebb esetben lelhető fel ez a díszítőhangképző hangnyílás.

A faragott kettőssípszárakat általában gyümölcsfából (szilva) készítették, közepén két párhuzamos furattal. A hangszerek alaphangja *a'* és *b'* körüli lehetett. A kontrasíp furatán, a másik furat alaphangnyílásával párhuzamosan egy hangzónyílás található, a végén pedig a kontrasíp hosszabbítójának csatlakozási csonkjá. A sípszár elejét és oldalát finom, vésett, karcolt

motívumok díszítették. A fából faragott kontrasíp hosszabbítójának (*pipka*) felső végét rézgyűrűvel vagy ólomberakással erősítették meg. A toldalék alsó vége V alakban nyitott, hiszen a hangszer alaphangját, kontrahangját ezeken a hangolónyílásokon tudta a zenész beállítani. Ehhez csatlakozott a díszített szarutölcsér, amely a hangszer alap- és kontrahangját hangosította fel. Ugyanílyen tülköt találunk a basszussípszár végén is, ahol két oktávval mélyebben szólt a hangszer alaphangja. A basszussípszárát keményfából (szilva, juhar esetleg bodza) esztergálással, faragással készítették. Ez általában öt darabból állt, csapokkal illeszkedett egymáshoz, végeit díszes és mives ólmozással erősítették meg. A palóc dudások kizárólag szájjal-tüdővel biztosították a játékhoz szükséges levegőmennyiséget.

1.1.2. A dunántúli dudák

A Dunántúlon a Bakonyban, a Kisalföldön, a Velencei-tó környékén, a Duna és a Dráva mentén maradtak fent hangszerek; ezek közül az egyik típus a palóc dudára hasonlít.

A másik típus a Dél-Dunántúlon, főként Berzence, Csurgó környékén maradt fenn. Ezt a dudatípust a favályús sípszárszerkezetű *dudéknál* mutattuk be.

1.1.3 A dél-alföldi dudák

A harmadik nagy terület Szeged környéke, ahol jellegzetes hangszerek maradtak meg. A hangszerek díszeként speciális dudafejeket készítettek ember-, menyecske-, kosfejes formára faragva, melyet minden esetben festéssel is díszítettek. A gyakran balkezes, szélesre kialakított kettőssípszárát keményfából faragták, két párhuzamos furattal. A dallamjátszó sípszárak felületén minden esetben öt (+ egy a bolhalyuk), valamint egy hátsó játszóluk található. A hangszer alaphangját az általában oldalt, ritkábban a kettőssípszár elülső felületén kialakított, hosszanti nyílás adta. Az itteni dudák alaphangja *a'* körüli volt. A hajlított rézcsőből, illetve a fából készült, többszörösen megtört sípszárak azért válhattak népszerűvé, mert használatuk megkönnyítette a játékot, valamint a hangszer szállíthatósága is egyszerűbbé vált.

Több alföldi dudánál is megfigyelhető, hogy az ólomból készült síptestekre a kis nádnyelveket cérnával erősítették fel (heteroglotta sípok), így a játékos cserélni tudta az elhasznált rezgőnyelveket. A hangszer levegőellátását minden ismert hangszernél fújtató biztosította, amelyet mindkét oldalon bőrrrel fedett párnával láttak el, és a játékosok bőrszíjjal rögzítették az oldalukra.

2.1. A gajde

A Maros menti szerbek, a bácskai bunyevácok és szerbek, a mohácsi és falusi sokácok, a baranyai – Pécsről délre élő – bosnyákok, a Dráva menti sokácok, a Budapest környéki rácok (horvátok) és szerbek a *gajde* nevű hangszert használták.

A duda sípszárában – két különálló furatban – két nád- vagy bodzasíp található. Az ötlyukú dallamsípszáron a dúr hangsor hat fokát szólaltatták meg. A fonográffelvételek (Bartók 2058–2061-es hengerek) és a még élő dudások játéka tanúsítják, hogy a virtuózabb játékosok a hetedik fokot is meg tudták szólaltatni a dudálás közben végzett rezgésszerű testmozgás segítségével, amely egyedi hangzást is eredményezett. A másik – a dallamsíp furatával párhuzamosan futó furatba helyezett – síp a jellegzetes fatülök (*rog*) segítségével erősíti fel a hangszer tonika és alsó kvart hangjait, ami a dallam kontrakíséretét szolgáltatja. A hangszert háromféle méretezéssel is készítették. A legmagasabb alaphangú dudák *f'*, *fisz'*, *g'* alaphangúak voltak. A második csoportba azok a hangszerek tartoznak, ahol az alaphangok az előző csoporthoz viszonyítva mélyebbek (*d'*, *esz'*, *e'*), így a sípszárak is hosszabbak.

2.2. A dude

A *dude* sajátossága, hogy a hengeres, ólombetétes dudafejhez favályús szerkezetű sípszár csatlakozik, amelyben három, sőt négy síp is található. Ezeknél a típusoknál a dallamesővön a bolhalyuk minden esetben hiányzik. A nagy levegőfogyasztás miatt kizárólag fújtatóval működtetik, így a muzsikus a játék mellett énekelni is tud. A hangszer alaphangja magas: a' , b' , sőt h' . A sípszár dallamtartománya az oktávhanggal egészül ki.

A *dude* a Dráva vonalában mindkét parton előfordul. A magyar oldalon Sellyétől Csurgóig található meg ezek a hangszerek, főként a Dráva-menti horvátok lakta községekben, ahol kizárólag ezt a típust használták. A *dude* sípszárai többfélék lehetnek. Az első változatban keményfából kialakított favályúba három, bodzából vagy szilvafából kialakított sípszárcsővet illesztenek be. A sípszár alul nyitott, és a kontracsőhöz egy toldalék is csatlakozik. A második fajta sípszártípus készítésekor az előzőhöz hasonló favályúba négy különálló bodza- vagy szilvafa csövet illesztenek, és ólmozással vagy faragással alul teljesen zárt rendszerűvé alakítják. Ezzel az egyes csöveken el tudják különíteni a zenei funkciókat. Ennél a típusnál minden esetben ólommal zárják le a sípszár alsó részét. A játékmód is jelentősen megváltozik, mivel a többi típussal ellentétben csak akkor szólal meg hang, amikor a játékos felemeli a lyukról a kezét. Ha minden hangot befog a dudás, akkor a sípszár elnémul, ellentétben a többi típussal, ahol ilyenkor is szól az alap- vagy a kontrahang.

A favályús sípszártípusokról összességében megállapíthatjuk, hogy nagyon távoli múltat idéző sípszárformát őriztek meg, fejlesztettek tovább, és a Kárpát-medencében található típusok között egyedülálló archaikus hangzást képviselnek. Ezek a dudák átmenetet képeznek a magyar és a horvát nyelvterületen található dudatípusok között. A játékosok szinte kizárólag fújtatóval működtették hangszerüket, így igen gyakran saját éneküket kísérték a dudajátékkal.

3.1. A dudy, gajdy

A Kárpát-medence északi területein Pozsonytól Eperjesig követhető a magyarok és szlovákok formailag és hangzásában is igen hasonló hangszere. E dudák között két altípust különböztethetünk meg.

Az egyik altípusnál a kettőssípszár dallamjátszó csövének alaphangja nem szólal meg, zárt a rendszer, a hangsor a második fokkal kezdődik, és a hangszer alaphangja a másik furaton, valamint egy oktávval mélyebben – mint a többi típusnál –, a basszussípon szólal meg. A másik alapvető különbség, hogy a dallamsípszáron hiányzik a bolhalyuk. A hátul található játszólukon gyakran nem az oktávhang, hanem csak a szeptim szólal meg. A szlovákok dudáinál igen gyakran a szarutölcsér helyett réztölcsért használtak a sípszár és a bordószár végén. A Néprajzi Múzeum Hangszer Gyűjteményében hét mesterien elkészített és díszített teljes hangszert találunk ebből a típusból (ltsz.: 16803, 16804, 33816, 34022, 80974, 96869, 66.61.4).

A másik altípusnál a dallamsípszáron az alaphangot az oldalán található hosszanti nyílás adta, de bolhalyuk nem volt a dallamjátszó furaton. A többi alkatrész az előző altípuséval teljesen megegyezett. Ilyen hangszernek számít a két Hont megyéből származó dudu (ltsz.: 89601, 138347). A közelmúltban felfedezett moldvai csángó síposok hangszereinek kettőssípszárai is ilyenek, azzal a különbséggel, hogy a kontrahosszabbító egy kisebb méretű fatülök.

3. Érvelés a nemzeti jegyzékre való felvétel mellett

Az európai kultúrtörténet egyik legjelentősebb hangszere a dudu. Az európai dudahagyomány a hangszer működésével felépítésével kapcsolatban nagyon egységes. Ennek ellenére nagyon karakteres hangszercsaládok alakultak ki az évszázadok folyamán. A Kárpát-medencében élő magyarok szlovákok, szerbek, horvátok, a moldvai csángók és az Erdély déli részén élő románok egy hangszercsaládhoz tartozó instrumentumot használtak illetve használnak. Mindezek mellett

az etnikus sajátosságok megfigyelhetők a hangszerek altípusai esetében. A lényegen nem változtat: kettőssíp szár, 2–4 síppal a dudafejben, minden esetben egy bőgősíp használatos. Ez a hangszeres kultúra megmaradt a 20. századig, ezért a továbbéltetése alapvető értékteremtő tevékenység.

4. Megőrzéssel kapcsolatos intézkedések (lásd N.3-as kritérium)

4.a Jelenlegi és korábbi erőfeszítések az örökség-elem megőrzésére

(max. 3500 karakter)

A dudazene megőrzése még a 20. század elején kezdődött a magyar népzenei kutatások kezdetén. Ekkor Bartók Béla, Kodály Zoltán, Seemayer Vilmos, Dincsér Oszkár, Lajtha László, majd a későbbiekben Manga János, Sárosi Bálint és még sokan mások a népzenei gyűjtéseik alkalmával rögzítették fonográfhengereken, gramofonokon majd szalagra a 20. századi dudás hagyomány jeles képviselőit. Több szakmai munka is megkezdte a többi hangszer között a duda mint hangszer és a dudazene tudományos feldolgozását. Ezeknek a tevékenységeknek a legjelentősebb szerepe az adatrögzítésben és a megőrzésben játszott szerepet. Az előző munka az 1970-es években valóban felértékelődött, amikor a városi fiatalság kezdte el a meglévő adatbázison (akkor még a múzeumok, hangtárak és más adatbázisok kutathatósága jelentős problémákba ütközött, ezért is volt fontos a falusi mesterek személyes felkutatása is) rekonstruálni az egykori zenét.

Ezzel a rekonstruálási folyamattal párhuzamosan az említett modern dudás generáció kezdte fokozatosan feldolgozni a meglévő adatbázisok információ-rezervóját. Ez napjainkban már szinte 100%-os hatékonysággal elvégzett feladat, ugyanis Adorján István több évtizedes munkájának köszönhetően már több éve a dudások számára, csakis belső használatra létezik egy A MAGYAR DUDAZENE TÁRA elnevezésű adatbázis (audio tartalmakra, excecis keresőfunkcióval ellátva), mely az MTA BTK Zenetudományi Intézetének adatbázisán alapul. Ennek az adatbázisnak a további fejlesztése folyamatos (képek, video anyagok integrálása, szakirodalmak, további magángyűjtemények esetleges hozzákapcsolása az adatbázishoz). Ilyen jellegű dudazenei adatbázis tudunkkal nem létezik egyik szomszédos országban sem.

A magyar zenetörténeti és etnomuzikológiai kutatás a dudával viszonylag keveset foglalkozott. A revival dudások számára alapvető elméleti útmutatást és gyakorlati segítséget is jelentett az a néhány fontos tanulmány, amely a magyar dudáról, illetve dudásokról megjelent. A Bartók (1912, 1966 a-b), Madarassy (1934), és Manga (1939, 1950, 1968) írások mellett például Vargyas Lajos zenetörténeti szemszögből írott tanulmánya (Vargyas 1956), Sárosi Bálint kézikönyvének dudu-fejezete (Sárosi 1967), valamint a számos hangszertechnikai részletet is tartalmazó Füzes (1958) és Békefi (1978) tanulmányok mindegyikét gyakran forgatták a tanulni vágyók.

A fiatal dudások néhány év elteltével a nagy kutatók nyomdokába lépve ugyancsak igyekeztek gyarapítani a dudával kapcsolatos tudományos eredményeket. A magyar nyelvterület minden vidékén nyomozásba kezdtek a hangszerrel kapcsolatos adatok, és az esetleges hangszerek, illetve még élő dudajátékosok felkutatására. A kutatást időben és térben is kiterjesztve többen foglalkoztak a dudatípusok morfológiájával, a dudazene szerepével, a dudával kapcsolatos hiedelmekkel: a gyakorlati kísérletek mellett értékes néprajzi, történeti munkák születtek a fiatal dudásnemzedék egyes képviselőinek tollából. Ifj. Csoóri Sándor módszertani segédanyagként készült dudánótagyűjteménye (1986) volt az első jelentős kiadvány, amelyet Juhász Zoltán két tradicionális dudásról írt, hangzóanyag-melléklettel ellátott monográfiája (1994, 1998) követett. Kozák József rövid történeti-földrajzi összehasonlító írásokat közölt (pl. 2001a, 2004a-b, 2005a-c), Hankóczy Gyula (1998a-b, 2007), Nagy Gábor (1999, 2005) és Szakál Aurél (1991-92, 1992, 1993, 2001) az alföldi, Tanai Péter (1995) és Nagy Iván (2002) a csallóközi, G. Szabó Zoltán (pl.

1991, 2001b) a magyarországi szerb-horvát dudákról, illetve dudásokról publikált. Agócs Gergely (2001) szerkesztette azt a kötetet, amelyben a saját tanulmányai mellett Éri Péter a duda történeti névanyagáról, Kozák József kárpát-medencei dudatípus elterjedéséről, Tobak Ferenc moldvai dudásokról, illetve G. Szabó Zoltán magyarországi délszláv dudatípusokról írt tanulmányai is olvashatók. Külön is ki kell emelnünk Juhász Zoltán multidiszciplináris kutatásait, amelyek során például foglalkozott a fonográf-felvételek hangminőségének javítási lehetőségeivel (1995), valamint a mesterséges intelligenciák etnomuzikológiai alkalmazhatóságával (2000, 2001, 2002, 2006a-b, 2007). Ez utóbbi vizsgálatai a dallamok matematikai módszerrel végzett strukturális analízise útján új dimenzióba helyezték a dallamvariációk keletkezésének, valamint a változatok földrajzi terjedésének törvényszerűségeiről alkotott eddigi ismereteinket. Ugyancsak jelentős eredmény volt a G. Szabó Zoltán által a Néprajzi Múzeumban rendezett kiállítás, illetve az ahhoz megjelent kétnyelvű katalógus (G. Szabó 2004), amelyet a nemzetközi kutatás is elismeréssel fogadott (Cheape 2007).

A megőrzés további fontos lépése volt az oktatás és annak minden szintre kiterjedő kiépítése a dudazenét tanulni vágyók számára.

Dudát is oktató intézmények:

Óbudai Népzeneiskola, Duda-tanszak

Az Óbudai Népzenei Iskola a magyarországi népzeneoktatás legrégebben működő műhelye.

Bár a zeneiskola önálló intézményként 2016-ban ünnepli 25 éves évfordulóját, 40 esztendeje lesz annak, hogy a III. kerületben – az országban elsőként – elindult a magyar népzene intézményes, zeneiskolai tanítása, Béres János furulyaművésznek, zenetanárnak köszönhetően. A kezdeti néhány után (furulya, citera, cimbalom, duda, tekerő) egyre több népi hangszer, valamint a népi ének oktatására is megnyílt a lehetőség. Jelenleg körülbelül 200 növendéke van az iskolának, és szinte valamennyi magyar népi hangszert lehet tanulni a népi ének, a népi játékok, és a népszokások mellett.

A duda már az intézményesülés kezdetekor az egyik lehetséges, tanulható hangszer egyike volt. Ebben az iskolában a későbbi dudás generációk sora tanulta meg a hangszer kezelésének alapjait valamint egy nagyon fontos műhelye is volt a magyar duda modernizációjának elsősorban ifj. Csoóri Sándor munkáján keresztül, melyet később sokan (Tobak Ferenc, Istvánfi Balázs, Bese Botond) folytattak.

Az Óbudai Népzenei Iskolában tanító dudatanárok: ifj. Csoóri Sándor (Kossuth díjas, a Népművészet Ifjú Mestere, Príma Primissima Díj), Lányi György (a Népművészet Ifjú Mestere), Istvánffy Balázs (a Népművészet Ifjú Mestere, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének tanára), Okos Tibor, Szokolay Dongó Balázs (Artisjus Díj, a Népművészet Ifjú Mestere), Szabó Zoltán (néprajzkutató, a Népművészet Ifjú Mestere), Juhász Zoltán (furulya és dudatanár, népzene kutató, a Népművészet Ifjú Mestere), Bese Botond (helyettes dudatanár, a Népművészet Ifjú Mestere).

Alapfokú oktatás:

Az Óbudai Népzenei Iskola mellett több alapfokú zeneiskolában lehet Magyarországon dudát mint hangszert tanulni. A dudazenének kidolgozott és a pedagógiai szakma által elfogadott tanterve és tanmenete létezik, melyet Juhász Zoltán furulya- és dudatanár írt a 2000-es évek kezdetén. A duda-tanárok legtöbb esetben az első-második generációs dudások közül kerültek ki, míg napjainkban egyre több a népzene és a dudát felsőfokú képzésben elsajátított/tökéletesített

oktatók száma. Jelenleg Magyarországon 3-4 zeneiskolában lehet dudát tanulni függően attól, mekkora az érdeklődés a hangszer iránt. Az elmúlt évtizedben több intézményben is próbálkoztak a hangszer oktatásával, de ez néhány éves periódus után több helyen elhalt. Jelenleg a duduoktatás legfontosabb központja az Óbudai Népzenei Iskola és a gödi Búzaszem Általános Iskola és Művészetoktatási Intézmény.

A középfokú népzenei ismeretek dudán:

Magyarországon a középfokú népzenei oktatás több konzervatóriumban lehetséges (Vác, Nyíregyháza, Székesfehérvár, Békéscsaba, Debrecen, Szombathely, Szeged, Budapest). Ezen intézmények közül több is nyújt lehetőséget a dudazenében történő tudás elmélyítésére, bár szükséges megjegyezni, hogy a dudások (akik pl. a Zeneakadémián dudu főhangszeren tanulnak) legtöbb esetben ezidáig nem a népzenei középiskolákból kerültek ki. Ezen középfokú intézmények elsősorban a más hangszereken (hegedű, klarinét, furulya) tanulók számára nyújtják a dudu megtanulásának lehetőségét második hangszerként.

Felsőoktatás:

Magyarország az összes környező országgal ellentétben teljes oktatási struktúrát kínál a dudu-zene tanulásának szempontjából. Ennek a struktúrának a csúcsán helyezkedik el a Budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémia Népzene Tanszékének Fúvós Tanszaka, ahol lehetőség nyílik a dudát fő hangszerként választani. Ilyen duduoktatási mód nem létezik egyik környező országban sem. A legközelebb Bulgáriában lehetséges dudát mint főhangszert választani és felsőfokú gyakorlati tanulmányokat elvégezni. Ez a képzés 2007 óta létezik, előtte csak alapfokú és középfokú zeneiskolai tanulmányok kereteiben, valamint táborokban és tanfolyamokon lehetett dudát mint hangszerrel tanulni Magyarországon. Megemlítendő, hogy 2007-ig a magyar felsőoktatás bolognai rendszer szerinti átalakításáig létezett a Nyíregyházi Főiskolán népzene-tanári képzés, melyen több dudát tanító oktató szerzett diplomát. Ez a lehetőség az integrált tanárképzés átalakításával megszűnt, illetve a Budapesti Zeneakadémia népzenei képzésére tevődött át.

A dudu oktatása nemcsak intézményi, hanem tanfolyami keretek között, népzenei táborokban is zajlik. Ennek a többes oktatási funkciónak a célja a specializálódás, valamint részben azokból az időkből épült ki ez a rendszer, amikor még a dudás-tudás elsajátítására nem léteztek művészetoktatási intézmények. Az első ilyen duduoktatási helyszín az ún. „Dudaiskola” volt a Dél-Dunántúlon, melynek változó helyszínei voltak, és elsősorban a már említett első generációs modern dudások gyűjtőhelyének számított. Azóta is a magyar táncmuzika és zenész revival mozgalom felismerhető jelenségei (zömmel) nyári táborok, melyek a magyar nyelvterület teljes szélességében kínálják oktatói-szabadidős programjaikat. Az első dudaiskola óta számos tábor kínálatában megjelent a dudu oktatásának lehetősége. Így például az említett Pál István hagyatékát leginkább magára vállaló váraljai Egyszólam tábor, a Magyar Dudazenekar által szervezett nagybonyi tábor, vagy a 2000-es évek elején újrainduló somogyi Dudaiskola Szennán, a Karádi tábor, a Boldogkőváralján megrendezett Téka Tábor, Tihanyi burdonzenei tábor vállalják fel a hangszer tanítását.

Ezekben a táborokban többnyire a népzenei oktatási intézmények dudás oktatói tanítják a hangszerrel való zenélést és más hozzáfűződő tudás-elemeket (készítés, karbantartás, bőrkikészítés, sípkészítés, díszítés), így a népzenei oktatási rendszerből már túlnőtt generáció és az érdeklődő fiatalság is kaphat ízelítőt a hangszerből. Az ilyen táborok másik szerepe a specializálódás. Gyakran ezek az alkalmak egy bizonyos dudás személyiség játéktechnikájának elsajátítását tűzi ki célul, segítve a továbblépést a már haladó zenészeknek.

Itt meg kell említeni egy igen hasznos taneszköz fejlesztését, melyet elektromos műdudának nevezünk. Ez a találmány is Adorján István nevéhez fűződik, aki az 1980-as évek végén készítette az első próbálkozásokat, majd az első darabok 1989 decemberében kerültek dudás gazdáikhoz, hogy a gyakorlásukat könnyítsék. Ezzel a szerkezettel a duda játéktechnikája azok számára is gyakorolható akik még nem rendelkeznek hangszerrel, esetleg gyermekek, akiknek még a fúvástechnika megerőltető. A műduda technikai lehetőségei (belső metronóm, állítható hangmagasság, hordozhatóság, több fajta skálarendszer, fejhallgatóval történő gyakorlás) segítik az eredeti felvételekről való tanulást, a gyakorlást, az együtt zenélést és a gyermekek bekapcsolását a dudatanítás folyamatába.

Az 1980-as évektől, ahogy egyre több fiatal dudás jelentkezett országszerte egyre több olyan népzenei együttes működött, melynek a hangszerparkjában a duda megjelent. Ezek a formációk koncerten, hangszerbemutatókon, színházi előadásokon/projektteken, hangzóanyagokon (LP, kazetta, később CD) igyekeztek belopni a köztudatba a szélesebb tömegek által kevésbé ismert magyar dudát és dudazenét. Ilyen népzenei együttesek többek között (a teljesség igénye nélkül): Muzsikás, Téka, Méta, Vasmalom, Vízöntő, Zengő, Békés banda, Gajdos, Dűvő zenekar. Ezt a vonalat követték a magyarországi déli-szláv kisebbség zenéjét játszó Vujicsics, Vizin és a Kolo zenekarok is, akik saját dudahagyományukat (és hangszereiket) élesztették fel a magyar példa alapján. Ezzel a folyamattal a duda az egykori szólisztikus hangszerből hangszeri hangszerré fejlődött, integrálódott a vonós zenei bandák jelentős részében. A magyar táncmuzika zene „nemzetközi” terjeszkedésének köszönhetően a Kárpát-medence magyar közösségeinek több csoportja is saját gyökereken elkezdte feléleszteni a dudazenét. Ebből részben csak a dudás gyökerekkel kevésbé rendelkező erdélyi és partiumi területek maradtak ki, amíg a Felvidék és a Délvidék magyarsága szintén elkezdte saját dudazenéjét felfedezni, és terjeszteni. Ebben a folyamatban a dudás hagyományáról híres Felvidéki területek járnak az élen. Itt több együttes, kutató, zenész is működik, gyakran a szlovák kollégáikkal együtt, ugyanis ezen régió mikro-térségeinek magyar valamint szlovák dudazenéje között nem találhatunk jelentős különbségeket – ugyanis tradicionálisan is egyes zenészek mindkét etnikumnak zenei szolgáltatói voltak egy ugyanazon a hangszeren, tehát zeneileg két-anyanyelvűek.

Fontos állomást képviseltek a megőrzésben az ún. dudás fesztiválok, dudafesztiválok, dudás találkozók. Ezek közül manapság Magyarországon több is van. Az első próbálkozás Egerhez és Okos Tibor szervező tevékenységéhez fűződik az 1990-es években. Ez a sorozat egy 9-10 éves folyamat volt, mely először magyar dudások gyűjtőhelyévé, majd az évtized végén 1998-ban nemzetközivé fejlődött. Ezt a találkozót követték a Gyöngyösi dudafesztivál (már 9 éve folyamatosan nemzetközi jelleggel), a Mohácsi Farsangi dudástalálkozó (melyet a város és egyes civil kezdeményezés – Közkincs Alapítvány – folyamatosan szerveznek immár 9 éve nemzetközi jelleggel), valamint a Balaton közelében Alsóörsön rendezett fesztiválok. Budapesten a Fonó Budai Zeneházban is már két alkalommal tartottak burdon fesztivált, mely a dudazene témája köré szerveződött.

Bár nem a századelői karakterrel, napjainkig is több tudományos kutató és műhely foglalkozik a dudazene kérdésével. Ennek köszönhetően került sor Szabó Zoltán megrendezésében a budapesti Néprajzi Múzeumban a magyar múzeumi gyűjteményekben lévő dudák mindenkori legjelentősebb szintű és színvonalú kiállítására és publikálására. A tavaly elhunyt Pál István személye és zenéje is több kutatót ihletett meg, akik közül kiemelkednek Juhász Zoltán és Agócs Gergely kutatásai. Kozák József az 1970-es évek óta folyamatosan foglalkozik a magyar duda őstörténetével. Ezen tudományos tevékenységek eredményeképpen a dudáról (a kanásztülök és a furulya problematikáját is érintve) 2001-ben a Planétás Kiadó, Agócs Gergely szerkesztésében kiadott egy tudományos válogatást a 20. században megjelent legjelentősebb munkákból,

melyhez több ekkor először megjelent tanulmány is csatlakozott korunk kiemelkedő duda és dudazene-kutatóitól.

4.b A megőrzés tervezett lépései

Az eddig felvázolt eredmények már többnyire modernizálták a hangszer, kialakultak a hangszer készítésének fontos újításai, többnyire megalakultak azok a képzési helyszínek (bár területileg több a hiányosság és a középszinten nemcsak a dудаoktatást, de a népzene oktatást illetően is vannak feladatok) oktatási központok, melyekre további oktatási-módszertani központokat lehetne alapozni, akár állandó, akár az időszakos (nyári táborokra építő) jelleggel. Kiemelt feladat lenne létrehozni egy olyan szakmai, módszertani központot, mely a már meglévő közösségeken alapulva, azokat összefogva tudná tovább népszerűsíteni a hangszer és a hozzá köthető zenét. Ennek a műhelynek a feladatai közé tartozna a már kialakult adatbázison (Dudazene Tára) megalkotni az alapvető egyes régiókra jellemző tradicionális zenélési stílusokat, azokat rendszerbe foglalni és alkalmazásuknak egyfajta mintáját megmutatni. Ezen szakmai-módszertani műhely nem kötelezően kéne kötődjön csak egy közösséghez, hanem lehetőleg minél több, már meglévőt kellene összekötnie. Így egy helyszínhez sem lenne szükséges kizárólagosan kötődnie, hanem egy mobilis, tudásbázist és tudástranzfert biztosító intézmény kéne legyen, mely becsatornázza kereteibe a már meglévő, de sok szempontból szétforgácsolódó tudást, és azt irányítottan, igény szerint minden érintett közösség számára egyaránt átadná. Így a szervezettebb oktatási, utánpótlás nevelési és továbbképzési potenciál is kiépülne, nem beszélve a lehetséges promóciós lehetőségekről, melynek egy ilyen jellegű, nem közismerten a széles köztudatban jelen lévő kulturális elemnek szüksége van.

(Ilyen központtal tudunkkal csak az ír dudások rendelkeznek Dublinban.)

A hangszerkészítésben is további fejlesztésekre lenne szükség – több a standard A és B hangnemű dudákhoz hasonlóan több hangnemben is szükséges lenne kidolgozni egyes menzúra típusokat, tökéletesíteni azokat a modern zenei követelményeknek (tisztaság, stabilitás, könnyed játékmód, kezelhetőség, együtt játszhatóság).

Fontos lenne a tudományos kutatások további folytatása és különösen azok eredményeinek nemzetközi megjelenésének támogatása, elősegítése. A magyar nyelven elérhető tanulmányok nemzetközi nyelvekre való lefordítása és ezek megjelentetése, terjesztése. A nemzetköziség ugyanígy fontosnak ítéendő a magyar dudazene megjelenésének minél szélesebb támogatásában a nemzetközi zenei színtéren – fesztiválokon, dudás találkozókon és fontosabb szakmai (zenész, hangszerkészítői stb.) fórumokon.

Különösen fontos és kiépítendő a modern dudás kultúra adatbázisának központja, mely részben a táncmuzik archívumoktól független adatbázis lenne, mert jelenleg ezek az információk jelentős mértékben szétszórva, vagy nem is összegyűjtve zömmel magánkézben vannak.

Fontos lenne egy központi rendezvény/fesztivál/találkozó megszervezése és meghonosítása, mely a fontosabb szakmai fórumok jellegét is átvehetné, de úgy, hogy ez a már meglévő helyi kezdeményezések létjogosultságát ne kérdőjelezze meg, hanem erősítse és gyarapítsa azokat. Fontos lenne a Pál István (és természetesen minden más dudás egyéniség) örökségének egységes kezelése (adatbázis, archívum). Természetesen a célok között nem szabad elfeledkezni a magyar dudát külföldön használó magyar közösségek az eddiginél sikeresebb bekapcsolásáról, valamint a magyarországi kisebbségek (elsősorban horvát, szerb, szlovák) dudahagyományait érintő oktatási-, kutatási-bemutatói feladatokról.

A modern zenei hagyományörzés általános feladatait átgondolva az eddig leírt feladatokon túl további fontos cél lehetne olyan hagyományon alapuló repertoárfejlesztés, mely lehet, nem tartozik a dudazene tradicionális földrajzi és zenei területeihez (komoly zenei, régi zenei, más írott és hagyományos zenei formák), de a dudazene lehetőségein belül értelmezhető és ezidáig

hiányzó eredményeket hozhat. Erre már vannak nagyon jó példák magyarországi előadóktól (pl. ifj. Csoóri Sándor, Istvánfi Balázs), de külföldi dudás hagyományokban ugyanúgy.

4.c A megőrzést veszélyeztető, akadályozó tényezők, a közösségi védőintézkedések korlátai

4.d A jelölő fél, esetenként az érintett önkormányzatok, valamint a közösségek, csoportok és egyének elkötelezettségének mértéke és megnyilvánulási formái

Az Óbudai Népzenei Iskola ma a szervezett duduoktatás egyik legrégebbi, legtöbb képzett zenészt kibocsátó fóruma. Az iskola ezután is nagy hangsúlyt fektet e jellegzetes hangszer népszerűsítésére, e zenei hagyomány védelmére, fennmaradására. A dudán játszó népzeneészek, a dudásokat tömörítő vagy magában foglaló zenekarok az örökség-elem megőrzési folyamatának fontos motorjai. A fellépések mellett elhivatottan kutatják a dudazene és hangszerkészítés történetét, és nagy energiákat fektetnek a fejlesztésbe, a zenei hagyomány tovább éltesítésébe. Aktívan részt vesznek az oktatás különböző formáiban.

Az iskolákat működtető, illetve a fesztiváloknak helyet adó, azokat támogató vagy megszervező önkormányzatok elkötelezettek az örökség fennmaradása kapcsán, és továbbra is biztosítják a működés feltételeit.

A jelöléssel kapcsolatos adatok

5. A közösség részvétele a jelölésben és hozzájárulása a felterjesztéshez (lásd N.4-es kritérium)

5.a A közösségek, csoportok, egyének részvétele a jelölésben és hozzájárulása a felterjesztéshez

Az érintett önkormányzatok, zenészek, zenekarok, az Óbudai Népzenei Iskola képanyaggal, filmkészítéssel, hozzájáruló nyilatkozatokkal vettek részt a felterjesztés elkészítésében.

5.b Szabad elhatározásból fakadó, előzetes és teljes körű tájékoztatáson alapuló beleegyezés

A dudahagyománnyal foglalkozó zenészek, népzene kutatók, hangszerkészítők, oktatók részére 2012-ben a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság vezetője tájékoztatót tartott a dudazene és hangszerkészítés nemzeti jegyzékre történő felterjesztésének lehetőségéről, amely alapja lehet egy közös, főként a szomszédos országokat érintő UNESCO felterjesztésnek, amelynek eredményeképpen a dudahagyomány fölkerülhet a Szellemi Kulturális Örökség Reprezentatív Listájára.

5.c Az örökséghez való hozzáférés szabályainak alkalmazásáról szóló nyilatkozat (lásd egyezmény 13/d/ii)

A jelen beadvány témájában a hozzáférés korlátozása nem releváns.

6. Dokumentáció

6.a Csatolandó dokumentumok mennyisége

Fényképek (kötelező)

Filmek (kötelező)

Hangfelvételek (nem kötelező)

Térképek (1 db kötelező)

Könyvek (nem kötelező)

6.b Szerzői jogokról való lemondás

A mellékletben csatoljuk a fényképek és film közlési jogairól való lemondást, ennek fényében azokat a megjelölt szervezetek szabadon felhasználhatják a szellemi kulturális örökség népszerűsítése céljából.

6.c További források listája

- Bartók Béla 1912. A magyar nép hangszerei. II. A duda. *Ethnographia* 23. 110–114.
- 1966a A hangszeres zene folklórja Magyarországon (1912). In Szöllősy András (szerk.): *Bartók Béla összegyűjtött írásai* I. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 59–76.
- 1966b A magyar népi hangszerek (1931). In Szöllősy András (szerk.): *Bartók Béla összegyűjtött írásai* I. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 358–365.
- Békefi Antal 1978. A bakonyi pásztorok zenei élete II. Népi hangszerek, hangszeres zene. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 13. 355–438. Veszprém.
- Boone, Hubert 1983. *La cornemuse*. Bruxelles, Éditions la Renaissance du Livre.
- Brauer-Benke József 2000. A rodopei duda. *Néprajzi Látóhatár* 1215–8097. 9/1–2. 181–191.
- 2002. Nyugat-Dunántúl népi hangszerei a múzeumokban. *Savaria* 27: 219–248.
- Hugh Cheape 2007. Critical review: G. Szabó Zoltán: A DUDA, THE BAGPIPE. *Review of Scottish Culture* 19: 121–123.
- Csoóri Sándor, ifj. (összeáll.) 1986. *Dudanóták gyűjteménye: Énekelt dallamok*. Módszertani segédanyag. Kaposvár: Somogy Megyei Művelődési Központ.
- Ditzendy Attila Arisztid 2005. A dudás a csárdából. *Hangszer és Zene* (http://www.hzo.hu/vzp/index.dw?mit=131&vzp_kezmu_id=8&kezd=5&vzp_kezmu_kat_id=2)
- Éri Péter 2001. Adalékok a duda történeti névanyagának kérdéséhez a XV–XVIII. századi szótáriródalom tükrében. In Agócs Gergely (szerk.): *A duda, a furulya és a kanásztülök. A magyar hangszeres zene folklórja*. 251–267. Budapest, Planétás Kiadó.
- Füzes Endre 1958. A duda (gájda) készítése Mohácson. *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* III. 179–186. Pécs.
- Garaj, Bernard 1995. *Gajdy, a gajdoška tradícia na Slovensku*. Bratislava, ASCO art&science, Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied.
- Gelencsér Ágnes 1994. *Magyar Népzenei alapismeretek*. Budapest: Calibra.
- Hankóczy Gyula 1982. Dudák és dudások Mezőkövesd környékén. In Balassa Iván – Ujváry Zoltán (szerk.): *Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére*. Debrecen: A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 39: 817–825.
- 1998. Tárgyak és amiről nem beszélnek. Az alföldi duda emlékeiből. *Ethnographia* 109/1: 147–158.
- 1998. XX. századi dudások Csongrád megyében és szomszédságában. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 2: 167–185.
- 2007. Fosztlányok az alföldi duda történetéből. Budapest: Timp Kiadó.

- Hála József–G. Szabó Zoltán 2010. „*Dudásoknak, kanászoknak közzibül, közzibül...*” A dudáról és a dudásokról az ipolysági kanászhangverseny századik évfordulója alkalmából. Timp Kiadó.
- Juhász Katalin 1993. „Nem úgy van most, mint volt régen...” In *Népi kultúra mai környezetben. Fialat Néprajzkutatók Országos Konferenciája. 1991.* Makó. A Makói Múzeum Füzetei 75: 82–93.
- 2006. Öltözködési divatok a táncházban. In Sándor Ildikó (szerk.): *A betonon is kinő a fű.* Budapest, Hagyományok Háza, 125–160.
- 1999. Folklore and Folklorism in Belgium, 1999. Final Report. Panta Rhei International Project UK – France – Belgium – Hungary. Bruxelles. Kézirat.
- Juhász Katalin–G. Szabó Zoltán 2010. Redicowery of the bagpipe in Hungary. In Hoppál, Mihály (szerk.): *Sustainable Heritage. Symposium on European Intangible Cultural Heritage.* Budapest, 201–226.
- Juhász Zoltán 1994. *Kukucska Ernő nógrádi dudás és furulyás hagyatéka.* (Népzenei füzetek) Budapest: Magyar Művelődési Intézet.
- 1998. Az utolsó dudás, Pál István nógrádi pásztor zenei öröksége. (Népzenei füzetek) Budapest: Magyar Művelődési Intézet.
- 1995. Tone restoration of early phonograph recordings by adaptive multichannel system. COMBIO'95 28.-30. aUG. 1995. Kecskemét. KFKI-1995-14/M-H Ed. István Erényi.
- 2000. Contour Analysis of Hungarian Folk Music in a Multidimensional Metric Space. *Journal of New Music Research* 29 (2000) No 1, (pp 71-83).
- 2001. Relations Between Structure, Long-term Stability and Short-term Variability of Hungarian Folk Music. In *Stochastic Modelling of Music. Proceedings of the Fourteenth Meeting of the FWO Research Society on Foundations of Music Research.* Ghent University, October 22 2001.
- 2002. The Structure of an Oral Tradition – Mapping of Hungarian Folk Music to a Metric Space. *Journal of New Music Research* 31. 4, 295-310.
- 2006a. A systematic comparison of different European folk music traditions using self-organising maps. *Journal of New Music Research* 35, 2, 95-112.
- 2006b. A zene ősnyelve: a magyar népzene rendszerének és eurázsiai kapcsolatainak vizsgálata mesterséges intelligenciákkal és más matematikai módszerekkel. Pilisszentiván: Fríg
- 2007. Analysis of Melody Roots in Hungarian Folk Music Using Self-Organizing Maps with Adaptively Weighted Dynamic Time Warping. *Applied Artificial Intelligence*, 21. 1. 35-55.
- Karácsony István 1995. A duda. *FolkMAGazin* 2. 3:26.
- Kobzos Kiss Tamás 1997. II. Országos Népzeneoktatási Konferencia, Budakalász, 1997. február 14-15.
- Kozák József 2001a. Kettétört csontsípászár a Bijelo brodói avar kori temetőben. In Agócs Gergely (szerk.): *A duda, a furulya és a kanásztülök. A magyar hangszeres zene folklórja.* 231-241. Budapest, Planétás kiadó.
- 2001b A duda a Kárpát-medence népeinek hangszeres zenéjében. In Agócs Gergely (szerk.): *A duda, a furulya és a kanásztülök. A magyar hangszeres zene folklórja.* 373–420. Budapest, Planétás Kiadó.
- 2004a. Egy alföldi duda világjárása *Folkmagazin* 11.2:37.
- 2004b. Dudafej, dudabőr: A magyar duda és a hangszer európai fejlődése. *Folkmagazin* 11/6:38-39.
- 2005a. Két bordósípos dudák Európában. *Folkmagazin* 12/1:40-41.
- 2005b. A mi dudánk. *Folkmagazin* 12/2:27.
- 2005c. Börduda – bordó. *Folkmagazin* 12/3:30.
- Lányi György 2004. A Magyar Dudazenekar első albuma. *Folkmagazin* 11/3. 9.
- Madarassy László 1934. A palóc duda. *Ethnographia* 45: 81-88.

- Manga János 1939. Népi hangszerek a Felföldön. *Ethnographia* 50: 1-2. 135-153.
- 1950 Nógrádi dudások. In Szendrei Ákos (szerk.): A Néprajzi Múzeum füzetek, 12. Budapest, Néprajzi Múzeum
- 1968 A magyar dudák – magyar dudások. Népi kultúra – Népi társadalom I. 127-186. Budapest, Akadémia Kiadó.
- Nagy Gábor 1999. Néhány gondolat a „szögedi bürdudáról”. A Dugonics Társaság Évkönyve 267-279.
- Nagy Iván 2002. A csallóközi dudáshagyomány. Pozsony: Kalligram.
- Pávai István 2000. Népzenei gyűjtemény. In Fejős Zoltán (főszerk.): A Néprajzi Múzeum gyűjteményei. 813-852. Budapest, Néprajzi Múzeum.
- Sárosi Bálint 1967. Die Volksmusikinstrumente Ungarns. In: Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente, Serie I. Band I. Leipzig, Deutschler Verlag für Musik.
- Stuber György 2001. Moldvai csángó dudások 1. Folkmagazin 8/4: 43-46.
- 2003. A Folkopera ürügyén... visszaemlékezések. Folkmagazin 10:1.35-37.
- G. Szabó Zoltán 1991. Dudások a magyarországi szerb és horvát népszokásokban. In Halász Péter(szerk.): A Duna menti népek hagyományos műveltsége, Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére. 459–466. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság.
- 2001a Gajde és dude... Dudák és dudások a magyarországi horvátoknál és szerbeknél. In Agócs Gergely (szerk.): A duda, a furulya és a kanásztülök, A magyar hangszeres zene folklórja. 457–476. Budapest, Planétás Kiadó.
- 2001b Gajde su gajde... Gajdaši idudaši u Hrvata u Mađarskoj. Etnografija Hrvata U Mađarskoj 8: 105–122. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság.
- 2003. A dudásbrázolások elemzési lehetőségei. Néprajzi Értesítő LXXXV: 257–274.
- 2004. A duda /The Bagpipe. Budapest, Néprajzi Múzeum.
- 2005. Bagpipes and bagpipers in the Carpathian Basin and beyond. Hungarian Heritage 6: 88–93.
- 2006a Bartók's bagpipers. Hungarian Heritage 7: 19–25.
- 2006b A „Veszprém megyei duda”. In Selmeczi Kovács Attila (szerk.): *Lélek és élet. Ünnepi kötet S. Lackovits Emőke tiszteletére*. Veszprém 237–245.
- 2010 „Duda és dudy” a Kárpát-medence északi területeinek két jellegzetes dudatípusa. In Bali János – Bági Anikó – Kiss Réka (szerk.): *Inde aurum–Inde vinum – Inde Salutem*. Paládi Kovács Attila 70. születésnapjára. Budapest, 279–295.
- Szakál Aurél 1991–92. Emberfejes dudafejek a Dél-Alföldön. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1. 153–176.
- 1992 Dudások a Dél-Alföldön 1700–1860 között. In Viga Gyula (szerk.): *Kultúra és tradíció I–II. Tanulmányok Ujváry Zoltán tiszteletére*. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, 335–342.
- 1993. Dudatípusok a Kárpát-medencében: Az Alföld és a szomszédos területek dudatípusai. In Tóth Ferenc (szerk.): *Fiatalkorú Néprajzkutatók Országos Konferenciája Makó, 1991. augusztus 26-28. Makó, József Attila Múzeum, 179–199.*
- 2001. Dudások a Közép-Tisza vidéken *Tisicum* 12: 257–264.
- Tanai Péter 1995. Sós Antal és dudái. A Xántus János Múzeum és a Győr-Sopron Megyei Múzeumok Évkönyve Arrabona 34. 1995. 321–371. Győr.
- Tari Lujza 1982. Hangszeres népzene kutatásunk első szakasza. *Ethnographia* 93. 4. 573-585.
- 1999. Zene és hiedelem. In Benedek Katalin-Takács Eszter (szerk.): *Démonikus és szakrális világok határán*. 231-262. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete.
- 2001 Kodály Zoltán, a hangszeres népzene kutatója. Budapest, Balassi Kiadó.
- Tobak Ferenc 2001. „Fujják és táncolnak utána”. Siposok-csimpolyosok Moldvában. In Agócs Gergely (szerk.): *A duda, a furulya és a kanásztülök, A magyar hangszeres zene folklórja*. 477–488. Budapest, Planétás Kiadó.

Vargyas Lajos 1956. A duda hatása a magyar népi tánczenére. In Az MTA I. Oszt. Közleményei VIII/ 1-4. 241–291. Budapest.

7. Kapcsolattartáshoz szükséges adatok

7.a A jelölést benyújtó fél

Óbudai Népzenei Iskola

Cím: 1036. Budapest, Mókus u. 20,

Telefon:(1) 437 0498

7.b Kapcsolattartó személy

Szabó Zoltán

1139. Budapest. Máglya köz 2.

06-30-4826205

szabo.zoli@hagyományokhaza.hu

7.c Érintett közösség szervezete(i) vagy képviselője/képviselői

Szerényi Béla megbízott igazgató

Cím: 1036. Budapest, Mókus u. 20,

Telefon:(1) 437 0498

7.d Felelős helyi szervezet(ek)

8. Aláírás a jelölést lebonyolító nevében

Szerényi Béla

Óbudai Népzenei Iskola

megbízott igazgató

Szabó Zoltán

Néprajzkutató, dudatanár

A Hagyományok Háza osztályvezetője